

100 år med *Danmarks Stednavne*

– og et kig ind i fremtiden

*Af Birgit Eggert, Johnny G.G. Jakobsen og Rikke Steenholt
Olesen*

Names are an important part of the intangible cultural heritage that our language represents and placenames are an important source for many subjects such as language research, geography, history, archaeology etc. Therefore, it is an important task to provide knowledge about place-names in a form that can be used widely. This knowledge can be found in the book series *Danmarks Stednavne* ('Place-Names of Denmark'), and in 2022, it is one hundred years since the first volume of the series was published. In this article, we present the editorial history of the series and describe the process in the development of the volumes, each standing on the shoulders of its predecessors. The series' chosen form of production based on a land-registration system, which today can be considered obsolete, is explained, along with the variation regarding which classes of place-names have been treated in each volume and the varying inclusion of settlement-historical presentations based on the place-name evidence. While such issues have changed, the series has upheld a consistent focus on listing historical forms of the place-names and interpreting their etymology. The presentation of the publishing process and changed editorial principles in the course of time are rounded off with the current editorial plans for the future of *Danmarks Stednavne*.

Indledning

Navne er en vigtig del af den immaterielle kulturarv som vores sprog repræsenterer. Der kendes sted- og personnavne fra det danske område som er op mod 2000 år gamle (Hald 1965: 39), og de er sammen med de tidligste runeindskrifter den vigtigste kilde til vores førhistoriske sprog og dermed også en vigtig kilde til vores førhistoriske kultur. Modsat de allerældste personnavne er mange stednavne brugt kontinuerligt gennem disse 2000 år frem til i dag som levende levn fra svundne tider samtidig med at de er en aktiv og naturlig del af vores nutidige sprog. De ord navnene er dannet af, fortæller om det som var vigtigt og karakteristisk for det pågældende sted set med navngivernes øjne på navngivningstidspunktet, og denne opfattelse er blevet konserveret gennem århundreders brug af navnet. Gennem tiden er nye stednavne kommet til, og navneskikken har forandret sig; nogle stednavnetyper er typiske for bestemte tidsperioder og kan derigennem fortælle om forhold og forandringer i landskab, bebyggelse, flora, fauna og kultur generelt. Stednavnenes semantiske indhold,

deres lydlige udviklinger og dannelsesmåde op igennem tiden er således en væsentlig kilde til mange fag som sprogforskning, geografi, historie, arkæologi m.fl. Derfor er det en vigtig opgave at tilvejebringe viden om stednavnene i en form som kan benyttes bredt. Denne viden kan findes i *Danmarks Stednavne* (herefter DS).

Figur 1: De 26 bind (enkelte i flere delbind) af *Danmarks Stednavne* som er udkommet i perioden 1922-2013. (Illustration: Bo Nissen Knudsen)

Det krævede et stort forarbejde før udgivelsen af DS kunne iværksættes. I 1904 grundlagde filolog og folkemindeforsker Axel Olrik og filolog og højskolelærer Marius Kristensen nærværende tidsskrift, *Danske Studier*, som blev formidlingsplatform for forskningsbidrag inden for dansk litteratur, folkemindeforskning og filologi, herunder bidrag til navneforskningen. Allerede i 1905 bidrog Marius Kristensen til tidsskriftet med artiklen *Nordisk Stednavnegranskning*, som var en statusrapport afsluttet med en skarp argumentation for en professionalisering og institutionalisering af arbejdet med danske stednavne, der ville kunne stå mål med den videnskabelige optegnelses- og udgivelsesvirksomhed samt en revision af skriftsproglige stednavneformer, som for længst var realiseret i Norge (*Norske Gaardnavne*) og Sverige (*Sveriges ortnamn*). Olrik og Kristensen blev i de følgende år forkæmpere for »stednavnesagen« og lykkedes i 1910 med, efter et samarbejde med generalstab og postvæsen, at få bevilling fra Kultusministeriet til oprettelsen af Stednavneudvalget med det formål at tilvejebringe et værk over danske stednavne som indeholdt navnenes retskrivningsformer, deres ældste skriftlige belæg og lokale udtaleformer samt navnenes betydning hvis en sådan kunne tilvejebringes (Olesen under udgivelse).

De første 12 år brugte Stednavneudvalget på at etablere et stednavnearkiv som kunne danne grundlag for udgivelsesvirksomheden, samt at lave forarbejderne til det første bind af DS. I 2022 er det således hundrede år siden at det første bind i serien udkom. DS 1 *Samsøs Stednavne* var en lille sag på 132 sider som i 1922 kunne købes for den nette sum af

4 kr. (svarende til ca. 127 kr. i 2022). Den indeholder en behandling af alle Samsøs på den tid kendte bebyggelsesnavne, kulturnavne og naturnavne og er dermed forbilledlig i forhold til dækningsgraden af stednavnestof i området. Man var imidlertid allerede ved udgivelsen af DS 1 klar over at man ikke kunne fortsætte med samme dækningsgrad da det havde vist sig at være alt for tidskrævende. Her ved 100-årsjubilet for seriens første bind er DS 27 på vej, og omtrent to tredjedele af landet er dækket af de udkomne bind. Så langt var man ikke kommet hvis ambitionsniveauet i DS 1 var blevet fastholdt for senere bind. I mange af de øvrige udkomne bind i serien fokuseredes primært på bebyggelsesnavne fra det gamle landbrugssamfund før udskiftningen med fokus på den middelalderlige overlevering, men dog oftest ført op til udgivelsens samtid sådan at betydningsfulde navne også er medtaget selvom de først er dannet i nyere tid.

DS er et leksikografisk, filologisk værk hvori navnenes overleverede kildeformer udgives, og tolkninger af de enkelte navnes sproglige indhold gives. De som selv arbejder med leksikografi og filologi, ved at præcision og akribi tager tid, mens andre nok kan undre sig over at det kan tage 100 år at skrive 26 bøger. Men for det første har medarbejdere i redaktionerne haft andre opgaver sideløbende med udgivelsen af serien, og for det andet har arbejdets intensitet og muligheder svinget meget gennem de hundrede år der er gået, på grund af verdenskrige, økonomisk smalhals og svingende vilkår både under det selvstændige Stednavneudvalg og senere som en del af Københavns Universitet. Udgivelsesfrekvensen afhænger således direkte af antallet af medarbejdere og disse medarbejders afsatte tid til udgivelsesarbejdet.

I det følgende gør vi rede for bogseriens noget varierende udgivelsesprincipper i løbet af dens første hundrede år. Seriens valgte fremstillingsform med en geografisk defineret rækkefølge som i dag kan betragtes som forældet, forklares, lige som den store variation i hvilke navne som er inkluderet i udgivelserne. Det forklares tillige hvordan fokus har været lagt på belægskatalog og tolkning. De væsentligste forhold i den forgangne udgivelsesproces og ændrede redaktionsprincipper undervejs diskuteres, ligesom en indplacering af DS i den nutidige stednavneforskning og aktuelle planer for den fremtidige udgivelsesproces præsenteres.

Fremstillingsformen i *Danmarks Stednavne*

DS er et leksikografisk værk der som hybridform mellem ordbog og leksikon adskiller sig fra traditionelle leksikografiske værker ved opstilling

af – ofte fyldige – formkataloger og tolkningsdiskussioner. Som sig hør og bør i alle opslagsværker er bøgerne forsynet med en indledning som i DS omfatter en gennemgang af hyppigt forekommende stednavneefterled og deres forklaring, kilde- og litteraturforkortelser, andre forkortelser og tegn samt en nøgle til lydskrift – alt sammen tilpasset indholdet i de enkelte bind. Hvor der er tale om områder udgivet i flere bind eller halvbind findes indledningen kun én gang (for det sønderjyske område i DS 3 og for Ringkøbing Amt i DS 17 bind 2,2).

Især ét redaktionelt forhold har varieret i indledningerne igennem den hidtidige udgivelsesrække, nemlig hvorvidt der har været inkluderet et kapitel om bebyggelsehistorien i det område, som bindet dækker. Et sådan kapitel blev introduceret i DS 2 og har siden indgået i DS 8 til DS 17, dog ikke i DS 15 der kun omhandler naturnavne. I hovedparten af de bind, hvor et bebyggelsehistorisk kapitel indgår, er der tale om meget kortfattede præsentationer af kronologisk adskilte stednavne baseret på kortlægning af de mest udbredte henholdsvis førmiddelalderlige og middelalderlige endelsestyper. Eftersom kapitlerne typisk fylder tre sider, hvoraf cirka halvdelen opfyldes af de to respektive oversigtskort, er den ledsagende tekst nærmest at betegne som en udvidet figurtekst til kortene. I tre bind er kapitlet dog lidt mere omfattende end sådanne rene kortlægningspræsentationer. I DS 11 (Maribo Amt) fra 1954 fylder beskrivelsen hele ni sider hvilket især skyldes en inddragelse af Falsterlisten og konkrete studier af denne til belysning af udviklingsforskelle imellem ældre navnetyper og eksempelvis *torp*-bebyggelserne. I DS 16 (Præstø Amt) fra 1975 synes redaktøren Lis Weise at have været inspireret af det da igangværende ødegårdsprojekt for Hornsherred på Sjælland (se Gissel 1977) til at inddrage en række kortlægninger af amtets nedlagte landsbyer suppleret med overvejelser om tidspunktet og årsagen til sådanne; også dette kapitel fylder ni sider. Endelig tog kapitlet sin hidtil mest omfattende form i DS 17 bind 2,2 (Ringkøbing Amt) fra 1984, hvor Gordon Albøge over fjorten sider kortlagde og analyserede udbredelsen af en række forskellige navneendelser typiske for amtet. Siden da har bebyggelsehistoriske kapitler ikke indgået i DS. For DS 18 fra 1976-1980 gav det sig selv, idet dette bind var tænkt som del af en serie, der skulle rumme hele Randers Amt. Det blev imidlertid ikke færdiggjort, hvorfor en overordnet præsentation af resultaterne heller ikke var mulig. Men heller ikke i de følgende bind med afsluttede områder indgår et bebyggelsehistorisk kapitel. Beslutningen om dette blev truffet af Bent Jørgensen, der på nær af DS 21 (Hanherred) har været redaktør på alle efterfølgende bind. Det var hans

vrdering at DS burde koncentrere sig om selve stednavnene, herunder deres geografiske lokalisering, etymologiske tolkning og mulige aldersbestemmelse (mundtlig meddelt af Bent Jørgensen). Med denne tilgang opfattes katalogerne i DS som et værktøj til brug for forskere fra andre fagområder, herunder bebyggelseshistorie og at det betragtes som utidig indblanding i disse forskerkollegeres arbejde i DS at ville gøre rede for hele bebyggelseshistorien alene baseret på stednavne. Det betyder ikke at navneforskerne bør afholde sig fra bebyggelseshistoriske studier, men at sådanne bør foregå inden for andre rammer end DS. På det mere praktiske plan kan tilføjes at kapitlerne i den form de fik i DS 11, DS 16 og DS 17, havde udviklet sig til ganske krævende analysestudier, der fjernede ressourcer fra det egentlige udgivelsesarbejde med navneartiklerne.

Når det gælder de enkelte navneartikler, findes navnet først præsenteret i en opslagsform svarende til den form som er normalformen eller den normerede form på tidspunktet for udgivelsen, derefter gives et formkatalog bestående af kildeexcerpter (belæg) ordnet kronologisk, og til sidst er den sproglige, eventuelt sproghistoriske, tolkning med bestemmelse af navnets dele anført (se Hjorth 1986: 101 ff. for en nøjere gennemgang af dette). Denne disposition er gennemgående for alle de udgivne bind og har kun undergået nogle få ændringer i tidens løb. Ingen bind i DS-serien har konsekvent præsenteret navnebærerens art, altså om der eksempelvis er tale om en landsby, en gård, en sten eller en skov. Siden DS 1 har man ganske vist angivet hvilken art navnebærer der er tale om ved bebyggelsesnavne, men for naturnavne er det meget forskelligt hvor oplysende de forskellige bind i serien er. Fraværet af sådanne oplysninger ved naturnavne blev påpeget af Jöran Sahlgren allerede i hans anmeldelse af DS 1 (Sahlgren 1922: 169) og igen af Ivar Modéer i hans anmeldelse af DS 2 (Modéer 1930: 153), men en konsekvens på dette punkt er aldrig blevet realiseret fuldstændigt. Udtalebelæg i lydskrift var længe anbragt umiddelbart efter opslagsordet uden hensyn til kildetidspunktet, men er af Bent Jørgensen siden DS 19 (Københavns Amt, 1988) i stedet placeret på den kronologiske plads i formkataloget. Dette hænger sandsynligvis sammen med et ændret forskningshistorisk syn på hvor tungt den lokale udtale skal veje i tolkningen af stednavne; den store vægt man tidligere lagde på den lokale udtale, er i dag blevet mindre – om end ikke ubetydelig (jf. Jørgensen 1989: 14).

De anførte belæg på hvert enkelt navn er som nævnt ordnet kronologisk, og sædvanligvis er alle kendte belæg som er ældre end 1513, medtaget. Med »kendte belæg« menes belæg som findes i Arkiv for Navne-

forsknings topografiske samling som indeholder excerpter af alle kendte middelalderlige kilder til danske stednavne. Ved enkelte navne som har en særlig righoldig overlevering, for eksempel købstads- og herredsnavne, er der dog ofte alene medtaget en fuldstændig belægsserie frem til år 1400. Yngre belæg er kun medtaget i et udvalg ud fra to primære udvælgelseskriterier. Dels er medtaget belæg som er kronologisk jævnt fordelt over de følgende århundreder frem til nutiden – i det omfang belæg forekommer – dels er formerne udvalgt så de videst muligt repræsenterer det behandlede navns udvikling både lydligt og ortografisk. Enkelte belæg kan være så afvigende fra den øvrige overlevering at det er nødvendigt at kommentere disse særligt, og kommentaren er da anført umiddelbart efter serien af kildeexcerpter. Alle belæg er forsynet med en kildehenvisning og en datering, diplomer ældre end 1513 er dog kun angivet ved dato og år, hvilket betyder at kilden findes under denne dato i *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis* eller (og hellere) i det nyere *Diplomatarium Danicum*. Alle andre kilder er identificeret ved en forkortelse. For en mere detaljeret beskrivelse af præmisserne for belægsserierne, se Jørgensen 1989: 14 f.

Artiklernes tolkningsdel har særdeles forskelligt omfang. I en del ældre bind er en tolkning i mange tilfælde slet ikke givet. Det kan skyldes at man ikke har fundet det muligt at give et tolkningsforslag, men skyldes ofte det forhold at man fandt det overflødigt at identificere og forklare hvad der dengang var levende ord i samtids sproget. Et eksempel herpå er »Snogetoft. I. MB Snoge Toft. – Toft, se indl.« (DS 1: 111) hvor læseren altså formodes selv at kunne identificere forleddet som dyrebetegnelsen *snog*. Det er naturligvis en usikkerhed ikke at forklare det ordstof som indgår i et aktuelt stednavn når man har at gøre med en leksikografisk udgivelse. Det er også en dårlig fremtidssikring af værkets relevans for man kan ikke være sikker på at sprogbrugere i fremtiden vil kunne forstå navneelementernes betydning på samme umiddelbare måde som i en given samtid på udgivelsestidspunktet. Ifølge Bent Jørgensen (1989: 13) er det principielt »DS' formål at fremlægge det danske stednavnemateriale i (så vidt muligt) tolket tilstand«, og et navn som *Snogetoft* er ikke udgivet i tolket tilstand når det er overladt til læseren selv at tolke forleddet. Ved længere udredninger fremlægges i artiklerne normalt alle de formelle tolkningsmuligheder som navnets overleverede former kan afspejle, og hvis det er muligt, gives et bud på den mest sandsynlige af de mulige. Er en tolkning usikker, eller er man kommet frem til en bedre og mere sikker tolkning end der tidligere måtte være fremlagt, argumenteres der for at den tidli-

gere tolkning skal forkastes, og det begrundes hvorfor en anden tolkning bør foretrækkes, se for eksempel tolkningen af *Amager* i DS 22: 33.

Navneforskeren har typisk sit fokus på de tolkningsmæssigt betragtet mere komplicerede navne som forklares udførligt som beskrevet ovenfor og med henvisning til andre danske eller nordiske navne med et tilsvarende indhold. Nogle af især de ældste stednavnes tolkning er meget kompleks og »selvom der vist ikke var nogen af medarbejderne ved instituttet, der havde modtaget undervisning i etymologi, forventedes man jo at være fuldt fortrolig med den danske sproghistorie og at kunne orientere sig i nabosprogenes ditto« (Jørgensen 2020: 114). Jørgensen skriver i datid, men det er fortsat forventningen til nutidens udgivere af DS og jo også en forudsætning for at kunne analysere og tolke ældgammelt ordstof. Tolkningen af navne som ikke er simpleksdannelser, fx komposita som *Græsted* og præpositionsforbindelser som *Underbjerg*, indebærer identifikation og tolkning af navnets enkeltdele som der i artiklerne redegøres for enkeltvis, typisk opdelt i tolkning af forled og efterled ved komposita. Stednavneefterled som forekommer flere gange, forklares i indledningen ofte med en analyse af den samlede gruppe af navne med dette fælles efterled. I de enkelte artikler henvises da til denne gennemgang. Navnets betydning som helhed, det vil sige det navneseantiske indhold, foreslås aldrig. For en mere detaljeret beskrivelse af præmisserne for tolkninger i DS, se Jørgensen 1989: 15 ff.

Den traditionelle ordsemantiske tilgang i navneforskningen udfordredes med den finske navneforsker Kurt Zilliacus' udvikling af navneseantiske analysemetoder i 1960'erne (Zilliacus 1966). Zilliacus' fokus var analyser af de relationelle forhold mellem stednavnets elementer og en tolkning af navnet som én semantisk enhed. Man kunne mene at det var på sin plads at præsentere sådanne helhedstolkninger i DS i stedet for kun at tolke de dele et navn består af. Det kan for eksempel synes mere fyldestgørende at få at vide at et navn som *Ildved* formentlig betyder »den dårlige skov« (Jørgensen 2008: 141) end blot at få udredt at forleddet er substantivet gl. *ill* 'ond', og efterleddet er substantivet gl. *with* 'skov'. Zilliacus' metode var imidlertid baseret på navnematerialer som var så unge at man ofte kendte de konkrete sagforhold omkring navngivningen og dermed det semantiske sigte i navnene. Disse kender man ikke i samme grad for et historisk navnemateriale som det der overvejende indgår i DS. Når navngivningstidspunktet ligger langt tilbage i fortiden, er det uhyre vanskeligt at foretage en bare nogenlunde sikker navneseantisk tolkning. Ofte er identifikationen af de enkelte elementer ikke

entydig. For eksempel kan det ikke afgøres hvad der præcis gjorde at nogle sprogbrugere i fortiden syntes at Ildved var en dårlig skov. Der kan sammenlignes med andre navne og orddannelser hvormed et snævrere semantisk indhold kan sandsynliggøres, men det faktiske sagforhold kan ikke udredes. I et værk som DS hvor indholdet skal være så objektivt som muligt og kunne bruges til så mange formål som muligt, ville individuelle navnesemantiske analyser for flertallet af de navne som behandles, være forbundet med en uhensigtsmæssig grad af usikkerhed, og de vil derfor heller ikke være at finde i DS i fremtiden.

En anden måde at introducere navnesemantiske tolkninger på kan findes i John Kousgård Sørensens *Danske sø og ånavne* (DSÅ 1968-1996), som med hensyn til metodisk tilgang og opbygning er helt klassisk og mere eller mindre direkte sammenlignelig med DS. Kousgård Sørensens afsøgning af meget gammelt ord- og navnestof som led i knap så gamle stednavnedannelser er nok den metode som i nyere tid har præget tilgangen til stednavnetolkninger i DS mest. Det ses for eksempel i Bent Jørgensens inddragelse og analyse af naturnavne i flere bind af DS og i sammes tolkning af for eksempel et bebyggelsesnavn som *Hvedstrup* der antages som forled at kunne have et gammelt vanddragsnavn (DS 26: 110). Kousgård Sørensen afstod fra at foretage individuelle navnesemantiske analyser af tolkede vanddragsnavne, men anerkendte Zilliacus' kritik mod den traditionelle ordsemantiske metode, og foretog i DSÅ en syntetiserende analyse af det samlede materiale med afsæt i de tre væsentligste motivkriterier i Zilliacus' analyser: relation, egenskab og funktion (DSÅ 8: 366 ff.), og han kunne dermed overordnet pege på navngivernes motivation og hensigt ved dannelsen af vanddragsnavne. En sådan tilgang er ikke introduceret i DS-sammenhæng – men kunne i princippet have været det.

En vægtig kritik i anmeldelser af DS 1 var at der ikke var noget register (se for eksempel Sahlgren 1922: 170 og Steenstrup 1923: 43), men det blev der allerede rådet bod på i DS 2 som inkluderede hele to registre. Et alfabetisk register over alle de i udgivelsen behandlede stednavne samt et register ordnet efter efterledstype som gør det mulig hurtigt at udskille og finde stednavne med fælles efterled uden på forhånd at kende det enkelte stednavns fulde form. Dette har været kutyme i alle de følgende bind.

De små forskelle i fremstillingsformen som kan ses i forskellige bind i serien, er ikke større end at de sandsynligvis ikke forstyrrer den almindelige bruger af bøgerne væsentligt, men da serien i 2009-2012 blev digitaliseret i forbindelse med DigDag-projektet (se Gammeltoft 2011

og Knudsen 2015), var små forskelle kilde til store udfordringer da de har stor betydning for digital aflæsning (Optical Character Recognition (OCR)) af trykt tekst. Alligevel lykkedes det at digitalisere alle 26 udkomne bind med i alt ca. 135.000 opslag, og at sammenkøre dette med Arkiv for Navneforskning eksisterende database indeholdende inddateringer af alle middelalderlige stednavnebelæg fra endnu ikke udgivne områder. Det resulterede i databasen *Danmarks Stednavne* som på én gang er offentligt tilgængelig på internettet og under fortsat udvikling og udbygning. Selvom databasen således indeholder store mængder utolkede navne, kan de fremfindes og vurderes. Der er tilknyttet en kortfunktion til visningen, så man kan se hvor de navnebærende lokaliteter ligger/har ligget – såfremt det vides. Man kan også eksempelvis få overblik over en bestemt navnetypes udbredelse i hele landet eller se et bestemt forlede forekomst inden for et afgrænset geografisk område. Databasen overflødiggør ikke det videre udgivelsesarbejde og lader meget tilbage at ønske både med hensyn til korrektur og funktioner, men den har afgjort en række praktiske fordele. For eksempel kan man gennem simple søgninger langt hurtigere danne sig et overblik end før hvor man måtte bladde den topografiske samlings ca. 2000 sognelæg igennem for belæg og måtte kortlægge sit navnemateriale manuelt for at kunne danne sig et overblik over geografisk udbredelse.

Udgivelsesproces og redaktionsprincipper: DS 1-10 (1922-1951)

Bogseriens bind dækker hver især stednavne inden for et afgrænset geografisk område. Rækkefølgen af udgivelsen kan umiddelbart synes tilfældig, jf. nedenfor, men uanset hvilket område der har været behandlet, er nummereringen af bindene fortløbende efter tidspunktet for arbejdets begyndelse. Da der i den samlede serie ikke er reserveret faste numre til bestemte områder, er der heller ikke huller i udgivelsesrækken, på en sådan måde som det ses for andre, tilsvarende udgivelser, for eksempel *Skånes ortnamn*. *Skånes ortnamn* er i skrivende stund udgivet i 17 af 23 planlagte bind. De første bind udkom i rækkefølgen 1 (1958), 18 (1962), 3 (1964), 16 (1973), 11 (1975) osv., og de endnu uudgivne bind får nummer 5, 8, 9, 10, 17 og 20. Udgivelsesrækkefølgen for *Skånes ortnamn* har sin baggrund i en nøje planlægning af seriens indhold herredsvi i en fortløbende nummerering i alfabetisk rækkefølge efter herredernes navne. Det

er imidlertid spørgsmålet om en så fastlagt plan er fordelagtig i langvarige udgivelsesprocesser. Enten giver det ikke meget plads til tilpasninger og forbedringer, eller også giver det en meget uens publicering når fremstillingsformen svinger meget fra et bind til det næste i rækken. Det er let at følge udviklingen i DS da den kan konstateres fra bind til bind. I dag ville det være uhørt at påbegynde et så stort værk uden en samlet plan for hele udgivelsen, og udgivelsen af DS ser da også ud til at have været styret efter forskellige mere eller mindre udtalte strategier. Den bygger på en kendt form fra Oluf Ryghs *Norske Gaardnavne* (19 bind, 1897-1936) og *Sveriges ortnamn* (1906 ff.) og var tilsyneladende så selvfølgelig at den ikke behøvede en forklarende beskrivelse.

Det nu jubilæumsudlødende bind 1 af DS fra 1922 omhandler som nævnt Samsøs Stednavne. Der lå ikke nogen særlig strategi eller logik bag at indlede serien med netop Samsø. Ved påbegyndelsen af den topografiske navnesamling i 1913 havde Stednavneudvalget valgt at følge den matrikulære inddelingsorden af Danmark, som for eksempel også kendes fra de fem første udgaver af *Trap Danmark*. Denne indledes med hovedstaden fulgt af de sjællandske amter, Bornholm, Lolland, Falster og Fyn, hvorpå de jyske amter følger fra nord mod syd. Der er flere argumenter for at fastholde denne, nu forældede, inddeling også i fremtidige udgivelser i DS-serien. For det første er en ensartet inddeling det mindst forstyrrende i den samlede udgivelse; det ville være håbløst at forsøge at følge en aktuell administrativ inddeling af landet, da den ændrer sig relativt ofte. For det andet er det en inddeling som bruges i andre topografisk ordnede udgivelser, fx også i *Danmarks Kirker*, og for det tredje er Arkiv for Navneforsknings topografiske samling – som er grundstenen i udgivelsen af DS – som nævnt ordnet efter denne inddeling. I denne orden optrådte Samsø under Holbæk Amt som foruden selve det indre København i skrivende stund ellers er den eneste fortsat uddgivne del af Sjælland. Som et indledende udgivelsesprojekt havde Samsø imidlertid den store fordel at der var tale om en klart afgrænset geografisk størrelse af overskueligt omfang, og øen ligger centralt i landet. Den udslagsgivende årsag for valget var dog at den senere rigsarkivar, Svend Aakjær, som ung i sommeren 1916 havde været på Samsø og herfra havde hjembragt en uhyre righoldig optegnelse over ikke blot øens bebyggelsesnavne og navne på større naturlokaliteter, men også »Navne paa næsten ethvert Jordstykke«, og man besluttede derfor at lade dette arbejde danne grundlag for det første bind i serien (Knudsen 1935: 35). Manuskriptet blev udarbejdet af Svend Aakjær selv i samarbejde med Viggo Brøndal og Gunnar Knudsen.

I en tidligere gennemgang af udgivelsen af DS trækker Bent Jørgensen (1989: 12) et citat frem fra historikeren Johannes Steenstrups anmeldelse af DS 1 i *Danske Studier* 1923 hvor det ytres at man helt burde udelukke naturnavne og især marknavne da der var for mange intetsigende navne i blandt dem, lige som man uden videre kunne stryge moderne og »ganske ligegyldige« navne på huse og villaer osv. Som Bent Jørgensen skriver, er det imidlertid ikke navneforskerens opgave at bestemme om nogle navne er intetsigende eller ligegyldige, men derimod at fremlægge materialet til brug for andre. Når der skal udvælges navne til behandling i DS, må det derfor foregå efter objektive kriterier og ikke efter en vurdering af navnenes sproghistoriske kompleksitet eller efter de navnebærende lokaliteters historiske betydning.

DS 2 udkom i 1929 og omhandler stednavne i hele Frederiksborg Amt. Dette stemmer bedre overens med den matrikulær-topografiske inddeling af landet idet Frederiksborg vitterligt er det første hele amt der indgår i denne. Igen var bevæggrunden dog tilsyneladende en anden idet man herfra havde *Esrum Klosters Brevbog* til rådighed hvorved en del bebyggelsesnavne var belagt helt tilbage til 1100-tallet hvorfor det kunne antages »at en Behandling vilde kunne give særlig værdifulde videnskabelige Resultater« (Knudsen 1935: 36). Dertil kunne man fra Rigsarkivet nu trække på excerpter fra alle de indsamlede diplomer til 2. række af *Repertorium* dækkende perioden 1451-1513 (DS 2: i) hvilket i praksis kom til at betyde at år 1513 (året for kong Hans' død) dannede slutår for Stednavneudvalgets middelaldersamling selvom dette årstal normalt ikke udgør et fikspunkt i historiske eller sproghistoriske periodeinddelinger. Belært af erfaringerne fra Samsø-bindet lagde redaktionen for Frederiksborg Amt sig an på en mere reduceret form som efterfølgende har været praktiseret i serien. Det vil sige at man kun medtog de vigtigste bebyggelsesnavne til hvilke man ikke regnede navne på enkeltgårde under 20 tdr. hartkorn, huse eller villaer, med mindre sådanne var kildebelagt før 1700. Af naturnavne medtog man kun »Navne paa større Skove, Søer, Aaløb og Større Bakker« (DS 2: iv) uden i øvrigt at definere, hvornår sådanne er at betragte som »større«. Det var Gunnar Knudsen som indtog den ledende rolle i det redaktionelle arbejde i samarbejde med Kristian Hald og Knud B. Jensen, og tanken var at DS 2 skulle danne paradigme for seriens fremtidige udgivelser der således kunne forventes at udkomme amtsvis (Knudsen 1935: 36). I bagklogskabens lys var det måske ikke heldigt at man gav sig i kast med de mange gamle kildebelæg fra just dette område så tidligt i redaktionsprocessen. Senere godshistoriske studier har godtgjort at en mængde belæg

henført til Nordøstsjælland vedrører bebyggelser andre steder på Sjælland eller sågar i det øvrige Danmark eller Skåne. Dertil kommer at ganske mange tolkninger i DS 2 ikke længere anses for trolige. Flere anmeldere var desuden kritiske over for det reducerede navneudvalg. Således begræder Ivar Modéer i sin anmeldelse af DS 2 i *Namn och bygd* udeladelsen af bebyggelsesnavne som ikke er overleveret før år 1700, og at det kun er de vigtigste naturnavne som er medtaget (Modéer 1930: 153). Det samme gjorde Peter Skautrup i sin anmeldelse af DS 2 i *Danske Studier* 1929 hvor han konkluderede: »sprogvidenskabeligt og kulturhistorisk går vi glip af et uhyre rigt og vigtigt materiale«.

En årsag til at der gik så mange år med redaktionsarbejde forud for udgivelserne af DS 1 og DS 2, var at Stednavneudvalgets arbejdsgiver på den tid, Kultusministeriet, i disse år havde et helt andet geografisk fokus end Samsø og Nordsjælland. Genforeningen med Sønderjylland havde fra et tidligt tidspunkt i Stednavneudvalgets tilværelse vejet særdeles tungt i den politiske opbakning til udvalgets arbejde. I bund og grund handlede det om at politikerne ønskede en retskrivningsliste over gode danske former af alle stednavne i de sønderjyske landsdele der var kommet tilbage til Danmark ved genforeningen i 1920 – en liste som udvalget faktisk allerede stod klar med i 1919 (DS 5: iii-iv). I 1927 ansøgte Stednavneudvalget Statsministeriet om midler til at udbygge det retskrivningsmæssige arbejde med en videnskabelig behandling af stednavne i Sønderjylland der siden blev udgivet som *Sønderjyske Stednavne*, en særskilt delserie af DS (bind 3-7) under redaktion af Gunnar Knudsen, Kristian Hald, Knud B. Jensen og nu også Anders Bjerrum. Faktisk kom bevillingen til udgivelsesprojektet så overraskende hurtigt at redaktionen ikke var klar til at gå i gang førend nogle år efter, og de fem sønderjyske bind udkom først i årene 1933-1944. På grund af det sønderjyske delprojekts særlige politiske bevågenhed rummer disse bind langt flere navne på mindre bebyggelser og naturlokaliteter end de fleste andre DS-bind. Den udvidede form havde dog også en videnskabelig begrundelse idet man ved at inkludere for eksempel marknavnestoffet formodede »at der herigennem maatte fremkomme interessante Oplysninger om Forholdet mellem Dansk og Tysk gennem Tiderne« herunder hvordan tyske ord og navne allerede i ældre tid havde vundet indpas sydfra i landsdelen (Knudsen 1935: 36-37). For Løjt Sogn alene medtog man i udgivelsen 145 bebyggelsesnavne og 1438 naturnavne således at sognets behandling fyldte 76 sider (DS 6: 149-244; Knudsen 1935: 38) – hvilket svarer til halvdelen af siderne i DS 2 om Frederiksborg Amts stednavne!

Da udgivelsen af resten af kongerigets stednavne blev genoptaget i 1944, blev det valgt at fortsætte med Vejle Amt idet man ved behandlingen af den sønderjyske landsdel alligevel allerede havde krydset amtsgrænsen et par gange. Overlappet mandede ud i den bizarre situation at stednavnene i Nørre Tyrstrup Herred både er udgivet i den udvidede sønderjyske redaktionsform i DS 3 (hvor herredets behandling fylder 124 sider) og i den reducerede amtsform i DS 8 (over blot 17 sider). En supplerende årsag til valget af Vejle Amt var at man her fra tidlig tid havde indledt en storstilet indsamling af udtaleformer af såvel bebyggelsesnavne som naturnavne (DS 8: iii). På trods af adgangen til disse meget omfattende fonetiske optegnelser der gik helt ned på marknavneniveau, valgte redaktionen i udgivelsen at gå tilbage til den reducerede udgivelsesform fra DS 2, dvs. med primært fokus på ældre bebyggelsesnavne og større naturnavne. Den eneste nominelle tilføjelse var at samtlige naturnavne belagt indtil 1513 nu også blev inkluderet hvilket i praksis dog ikke havde den store betydning. Selvom redaktionen der var den samme som for den sønderjyske delserie, begræd fravalget af især navne på mindre naturlokaliteter så trøstede man sig ved en plan om at disse senere skulle udgives herreldsvis i en særskilt underserie helliget naturnavne alene (DS 8: iv).

I 1948 fulgte DS 9 med udgivelsen af *Viborg Amts Stednavne* efter samme principper som i DS 8. Til Viborg Amts fordel talte det at Svend Aakjær, der var trådt ind i Stednavneudvalget i 1943, i sin ungdom havde arbejdet med stednavnene i Fjends Herred hvorfor han havde et indgående kendskab til egnens dialekt (DS 9: iii-iv). Den efterhånden ganske sammentømrede redaktionsgruppe, bestående af Gunnar Knudsen, Anders Bjerrum, Kristian Hald og Knud B. Jensen, havde fundet sig til rette i en arbejdsgang hvor de nok fordelte sognene imellem sig, men diskuterede tolkningerne samlet. Det hændte imidlertid ind imellem, at »der indenfor Medarbejdernes Kreds herskede stærkt divergerende Opfattelser« hvilket gjorde det »meget vanskeligt at formulere en tilfredsstillende Tekst« hvorfor man var blevet enige om at tillade plads til alternative tolkninger ledsaget af den enkelte redaktørs initialer (DS 8: iv-v; DS 9: iv-v).

DS' jyske kampagne blev herefter sat midlertidigt på pause da man i 1951 udgav DS 10, *Bornholms Stednavne*. Motivationen for dette geografiske sidesving i udgivelsesprocessen er ikke helt klar, men en del af forklaringen lå måske i at Gunnar Knudsen som forarbejde til Stednavneudvalgets autoriserede fortegnelse over stednavne på Bornholm (udgivet i 1938) i højere grad end normalt havde måttet fordybe sig i gårdnavnernes historie idet den bornholmske bebyggelseshistorie adskiller sig fra

det øvrige Danmark ved at der ikke kendes historiske landsbyer på øen. Knudsen havde herved gennemgået de fleste gamle jordebøger med forbindelse til Bornholm (DS 10: vii). Dertil havde Stednavneudvalget fået forbindelse til Aage Rohmann, en af hovedmændene bag et aldrig færdiggjort udgivelsesprojekt til en bornholmsk ordbog (DS 10: vi; Kjeldsen 2021: > Om > Historie). Med Rohmann som dialektkyndig konsulent og meddeler gik den gamle redaktion, der nu også havde fået tilgang af Christian Lisse, i gang med arbejdet der skulle udføres i den samsøske og sønderjyske udgivelsesform, altså inklusive alle kendte bebyggelses- og naturnavne. Der findes ingen markbøger fra 1680'erne for Bornholm idet øen var skattemæssigt fritaget fra matrikuleringen, så i stedet gennemgik man en række andre potentielle kilder til de mindre lokaliteters stednavne. Det betød blandt andet at man i DS 10 introducerede en for stednavneforskerne ny kartografisk kilde, nemlig konceptkortene (kladderne) til Videnskabernes Selskabs Kort fra slutningen af 1700-tallet, der dog kun er medtaget i udgivne belægsserier for yngre stednavnedannelser (Jakobsen 2021: 191).

En ny redaktionel linje: DS 11-26 (1954-2013)

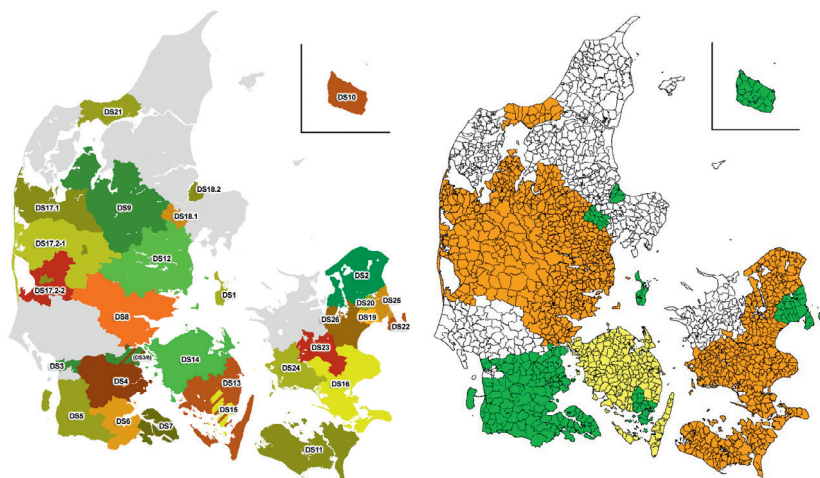
Som det fremgår ovenfor, blev de ti første bind af DS formelt set udgivet ved en anonym redaktionsgruppe hvis medvirkende deltagere dog i hvert bind fremgår af forordet. Gunnar Knudsen indgik som den eneste medarbejder i redaktionen af samtlige ti første bind, og som Stednavneudvalgets sekretær indtog han en central og i praksis også ledende figur i det fælles redaktionsarbejde. Gunnar Knudsens død i 1952 markerer således uvægerligt et skifte i udgivelsen af DS hvoraf det mest synlige er at der herefter indledtes en ny redaktionel linje. Her delte redaktionen de enkelte amtsudgivelser op imellem sig således at alle efterfølgende bind er blevet udgivet af én navngiven redaktør – DS 11 dog af to. Dette tiltag havde den praktiske virkning at der kunne køre parallelle redaktionsforløb for forskellige dele af landet hvilket i hvert fald i teorien kunne formodes at ville fremskynde udgivelsesprocessen. Det første bind udgivet ved denne opdelte metode var DS 11, *Maribo Amts Stednavne* (1954), hvor redaktørparret Anders Bjerrum og Christian Lisse i praksis tog sig af henholdsvis Lolland og Falster. Samtidig arbejdede et nyt redaktionsmedlem, John Kousgård Sørensen, på *Svendborg Amts Bebyggelsesnavne* der udkom som DS 13 i 1958. Efter færdiggørelsen af DS 11 tog Anders Bjerrum fat

på *Stednavne i Århus og Skanderborg Amter* som han muligvis havde forventet ville være klaret hurtigere end det skete eftersom dette bind først blev udgivet i 1964 som DS 12 – og altså seks år efter DS 13. Et tredje medlem af den gamle redaktion, Kristian Hald, havde ved den redaktionelle omlægning fået tildelt Randers Amt som sit ansvarsområde hvilket imidlertid først udmøntede sig i udgivelser i 1976 (DS 18,1) og 1980 (DS 18,2) og det endda kun for to af amtets herreder. En del af forklaringen på den tilsyneladende træge redaktionsbehandling af Randers Amt skal nok findes i at Kristian Hald i samme periode var umådelig aktiv og beskæftiget med andre stednavneudgivelser. En anden udslagsgivende faktor var at han herredsvise ville udgive samtlige kendte bebyggelses- og naturnavne – uden nogen afgrænsende kriterier – hvilket utvivlsomt bærer en stor del af skylden for at han aldrig blev færdig med amtet.

John Kousgård Sørensen færdiggjorde i 1969 sin behandling af fynske stednavne med udgivelsen af Odense Amts stednavne i DS 14, dog med den væsentlige forskel at han i begge fynske bind udelukkende medtog bebyggelsesnavne. Dette skyldtes på ingen måde ligegyldighed hos Kousgård Sørensen over for naturnavne, tværtimod, men det var planen at disse for Fyn skulle udgives samlet i separate bind og herredsvise – en plan der i praksis kun blev gennemført for Sunds Herred, udgivet ved Birte Hjorth Pedersen og Inge Wohlert som DS 15 i 1970. Når Kousgård Sørensen ikke selv fortsatte arbejdet med fynske naturnavne, hænger det formentlig sammen med at han i mellemtiden havde kastet sig over sin stort anlagte udgivelsesserie *Danske sø- og ånavne* udgivet i otte bind i perioden 1968-1996, jf. ovenfor. Naturnavne var også tiltænkt særlig opmærksomhed ved redaktionen af Maribo Amt hvor hensigten var at Christian Lisse skulle udarbejde et særskilt bind om disse på Falster, men her havde man alligevel valgt også at behandle navne på større naturlokaliteter på sædvanlig vis i amtsbindet DS 11; heldigvis, for naturnavnebindet for Falster blev aldrig færdiggjort. I det hele taget viste naturnavne sig i de områder af Danmark hvor markbøgerne fra 1682-83 oplyser om tusindevis af marknavne, snart at være en næsten uoverkommelig opgave for DS-redaktionerne.

I praksis viste det sig mest produktivt for udgivelsesprocessen at holde sig til de kombinerede bebyggelses- og naturnavnebehandlinger efter den gamle linje, et princip der da også blev fulgt af de fleste efterfølgende, nye redaktører i serien. I 1975 kunne Lis Weise således udgive sin behandling af *Stednavne i Præstø Amt* som DS 16, og Gordon Albøge kunne over tre delbind i perioden 1976-1984 (DS 17,1; DS 17,2 og DS 17,3) færdiggøre

Stednavne i Ringkøbing Amt, fulgt af *Stednavne i Hanherred* i 1991 (DS 21). I nyere tid har udgivelsen af DS nærmest været synonym med Bent Jørgensen der siden sin redaktionsmæssige debut i 1988 har varetaget udgivelsen af ikke mindre end syv bind som med lidt indbyrdes varierende inddelinger tilsammen dækker omtrent halvdelen af Sjælland: *Stednavne i Københavns Amt* (DS 19 (1988), 20 (1990), 22 (1995) og 25 (2006)), *Stednavne i Roskilde Amt* (DS 26 (2013)) og *Stednavne i Vestsjællands Amt* (DS 23 (1997) og 24 (2001)), omend sidstnævnte reelt kun omfatter dettes sydlige halvdel, det gamle Sorø Amt.

Figur 2: Kort over DS-seriens foreløbige udgivelsesmæssige dækningsområde. Kortet til venstre viser hvordan de enkelte bind fordeler sig geografisk, mens kortet til højre indikerer mængden af medtagne naturnavne (i grønne områder næsten alle; i brune områder kun navne på større naturlokaliteter; og i de gule områder er naturnavne ikke behandlet.) Begge kort af Bo Nissen Knudsen.

Grundprincipperne i redaktionen af DS i perioden 1954-2013 er således forblevet uændrede fra den ældre del af serien, bortset fra at det har været op til den enkelte redaktør at fastsætte de nærmere grænser for hvilke lokalitetstypers navne der skulle medtages, og hvilken afgrænsning i tid der skulle gælde i forhold til stednavnenes skriftlige overlevering. De skiftende redaktører har især haft forskellige præferencer med hensyn til inddragelsen af mindre lokaliteters navne, dvs. navne på nyere enkeltbebyggelser og naturnavne, herunder om naturnavne skulle behandles i separate bind eller ej. Det afgørende kriterium har som regel været en

forhåndsdefineret afgrænsning i henhold til overleveringstidspunkt, dvs. at man kun har medtaget stednavne belagt i de skriftlige kilder indtil et bestemt tidspunkt. På Lolland og Falster fulgte Anders Bjerrum og Christian Lisse i DS 11 linjen fra de gamle amtsbind. Det vil sige at de medtog alle bebyggelsesnavne fra før 1700 og herefter kun navne på større bebyggelser samt alle naturnavne belagt i middelalderen og herefter kun større lokaliteters navne – igen uden at det kvalificerende størrelseskrav blev defineret nærmere hvilket gav et behageligt, fleksibelt redaktionelt albuerum.

I praksis har det, ud over spørgsmålet om naturnavnenes inklusion, først og fremmest været den øvre grænse for yngre bebyggelsesnavne og naturnavnenes overlevering i tid der har været afgørende for hvor mange navne som er medtaget i det enkelte bind. Anders Bjerrum valgte i DS 12 (Skanderborg og Århus Amter) at videreføre grænsen for overleveringen til omkring år 1700 hvilket også blev fulgt af Lis Weise i DS 16 (Præstø Amt) og Gordon Albøge i DS 17 (Ringkøbing Amt) og DS 21 (Hanhherred). John Kousgård Sørensen kunne i sine to fynske bind, DS 13 og DS 14, der som nævnt kun omhandlede bebyggelsesnavne, tillade sig at sætte barren helt op til år 1900 hvilket blandt andet betød at navne på de mange udflyttede enkeltgårde efter udskiftningen omkring år 1800 skulle medtages såvel som en mængde yngre hus- og kvarternavne omkring købstæderne.

Bent Jørgensen indførte i DS 19 og 20 (Københavns Amt: Smørum Herred) sit helt eget kriterium idet han medtog alle stednavne – bebyggelsesnavne og naturnavne – belagt før 1700, hvilket dermed også inkluderer de mange marknavne i markbøgerne fra 1682. Denne ambitiøse tilgang betød at behandlingen af Smørum Herred alene måtte fordeles over to bind (og i alt 432 sider). Desuden gav Jørgensen sig selv frihed til at medtage »et fåtal bebyggelsesnavne yngre end ca. 1700«, tilsyneladende efter eget valg (DS 19: 5). I sin efterfølgende behandling af stednavnene i Sokkelund Herred (DS 22 og 25) afstod Jørgensen helt fra at opstille et eksplicit formuleret kriterium for afgrænsning i forhold til stednavnernes overleveringstidspunkt om end det i praksis synes at inkludere bebyggelsesnavne op til ca. 1900 og naturnavne op til ca. 1800 hvilket for sidstnævntes vedkommende betyder at også marknavne kendt fra de ældste udskiftningskort er medtaget som ældste belæg. Især for DS 22 der behandler Amager-delen af herredet, er som noget nyt også inkluderet mange maritime naturnavne hvorimod begge bind eksplicit afholder sig fra det urbane navnestof (såsom gadenavne og villanavne).

Imens arbejdet med Sokkelund Herred i Københavns Amt pågik, tog Bent Jørgensen også fat på den sydlige halvdel af Vestsjællands Amt hvis stednavnemæssige behandling med henblik på udgivelse i slutningen af 1970'erne var påbegyndt af Lis Weise. Her valgte Jørgensen at følge de mere traditionelle medtagelseskriterier, det vil sige bebyggelsesnavne overleveret før 1700 og naturnavne overleveret før 1513, dog med mulighed for undtagelser herfra »udvalgt efter et skøn over deres vigtighed« (DS 23: 7). I sin sidste udgivelse i serien, DS 26, satte Jørgensen grænsen for medtagne bebyggelsesnavnes overlevering op til omkring år 1800 hvilket især havde den praktiske betydning at det store antal gård- og husnavne belagt på konceptkortene til Videnskabernes Selskabs Kort fra slutningen af 1700-tallet kunne inkluderes. Grænsen for medtagne naturnavnes overlevering var dog fortsat 1513 – hvilket nu også for første gang eksplicit blev sat som kriterium for medtagelse af købstæders gadenavne (DS 26: 5).

Fremtidens Danmarks Stednavne

Et værk som DS skal naturligvis følge den faglige udvikling som sker inden for såvel dansk som international navneforskning. Her ser vi i disse år en øget interesse for socioonomastik, altså den retning inden for navneforskning og sociolingvistik som har navnebrug og navnevalg som primært analyseobjekt, og som undersøger variation i sprogbrug i relation til mennesker, tid og sted, fx holdninger til navne og navnebrug, hvorfor nogle navne undgås, hvilke konsekvenser et navn kan have for navnebæreren, og hvordan navnebrugerne selv opfatter deres egen navnebrug (jf. fx Sandst 2016, Sandst & Syrjälä 2020, Ainiala & Östman 2017). Socioonomastikken er vigtig og giver gode redskaber til at bruge navne som data i mange forskellige sammenhænge, også uden for sprogforskningen. Det betyder imidlertid ikke at den traditionelle, filologiske stednavneforskning som DS repræsenterer, er en forældet disciplin. Den er central i forhold til identificering af stednavnes semantiske indhold, deres alder og lokalisering som et vigtigt og solidt stykke grundforskning som naturligvis skal forholde sig til både store og små landvindinger inden for faget, men ikke ændre sin form og sit sigte af den grund. Hvor vidt det bebyggelseshistoriske kapitel vender tilbage i fremtidens DS er uafklaret. I de nærmest forestående udgivelser indgår sådanne ikke i planerne, men omvendt kan det ikke udeluk-

kes, at oversigtskort over for eksempel særligt hyppigt forekommende endelsestyper vil give mening for nogle udgivelsesområder. I så fald vil der rimeligvis blive tale om en genintroduktion af den oprindelige, meget kortfattede form, baseret på oversigtskort med en ledsagende forklarende tekst.

Udgivelsen af DS har ligget lidt i dvale siden 2013. Dette skyldes dels at Bent Jørgensen med DS 26 om *Roskilde Amts Stednavne* valgte at afslutte sit betydelige bidrag til udgivelsesrækken, dels at Afdeling for Navneforskning (nu: Arkiv for Navneforskning) i de efterfølgende år gennemgik en række organisatoriske forandringer der beklageligvis greb forstyrrende ind i redaktionsarbejdet. I de senere år har en ny redaktionsgruppe på tre medlemmer under sidemandsoplæring hos Bent Jørgensen taget stafetten op således at arbejdet kan videreføres.

Og der er da også nok at tage fat på. For selvom DS nu har været under udgivelse igennem et århundrede, resterer stadig en del ubehandlede områder. Fra Københavns Amt gælder det selve København by, mens der på øerne mangler behandling af hele det gamle Holbæk Amt (undtaget Samsø) og af alle naturnavne på Fyn (bortset fra to herreder). De største udeståender er imidlertid at finde i Jylland, hvor vi opgjort efter amterne før 1970 mangler hovedparten af Hjørring, Aalborg, Thisted, Randers og Ribe Amter.

Dertil kommer at den nye redaktionsgruppe skal finde sit fodfæste i den redaktionspraksis som er beskrevet ovenfor. Den ujævne praksis i forhold til udvalgs-kriterier er upraktisk i et videnskabeligt værktøj som DS. Med de meget svingende grænser for kronologisk afgrænsning og for udvalg af typer af navnebærere skal man være opmærksom hvis man ønsker at analysere et ensartet navnemateriale fra DS. Som det fremgår af det ovenstående, kan man gennemgående kun være sikker på at finde navne hvis ældste overlevering er ældre end 1513 eller for bebyggelsesnavne 1700. Alle andre navne er ikke konsekvent behandlet i alle de udgivne DS-bind. Derfor mener vi at det giver bedst mening at udgivelsen af DS for det resterende af landet baserer sig på netop de navne. I hvert fald for de områder hvor bebyggelsen og kildematerialet har tyngde i middelalderlige kilder. Det vil være den hurtigste måde at frembringe et landsdækkende og nogenlunde ensartet tolket stednavnemateriale for hele landet; det skal helst ikke tage yderligere 100 år før vi kommer i mål med det. Sammenholdt med det ville en revision af i hvert fald DS 2 *Frederiksborg Amts Stednavne* efter samme principper, give et endnu bedre landsdækkende materiale, jævnfør de mangler som er beskrevet for dette

bind ovenfor. Dette vil desuden sikre en dækningsgrad som opfylder et af de formål DS blev sat i søen til, nemlig at sikre et fagligt grundlag for Stednavneudvalgets arbejde med »fastsættelse af retskrivning af navne på lokaliteter, for hvilke der er et praktisk (kartografisk, postalt, lokalt m.v.) behov for en retskrivningsform« som det hedder i den gældende *Bekendtgørelse om Københavns Universitets institut for navneforskning* (BEK nr. 396 af 14/08/1978).

De landvindinger der er sket i løbet af de hundrede år DS har været undervejs, giver nye muligheder for måder at udgive stednavne på. Stednavnemæssigt meget omfattende kilder som fx Markbøgerne 1681-83 til Chr. V's Matrikel og udskiftningskort med anførte marknavne kan med fordel publiceres i databaser med mulighed for sortering af navnene og samlede behandlinger af navne som forekommer flere gange i materialet.

I første omgang vil den nye redaktion tage fat på tre af de udestående amter: Hjørring, Holbæk og Ribe. Et bind om stednavne på Læsø, redigeret af Birgit Eggert, er i skrivende stund under udgivelse som DS 27, mens et bind om stednavne i Ods Herred (Holbæk Amt) ved Rikke Steenholt Olesen er planlagt til udgivelse i 2023. Herefter er udgivelsen tiltænkt at skulle foregå i redaktionelle par, således at Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen som fast redaktør vil forestå årlige herredsudgivelser af stednavne i Hjørring Amt i samarbejde med Birgit Eggert, i Holbæk Amt med Rikke Steenholt Olesen og i Ribe Amt med Peder Gammeltoft. Det er planen at kommende bind skal udkomme i bogform, og at de enkelte artikler efterfølgende integreres i databasen Danmarks Stednavne.

De redaktionelle grundprincipper for hvilke navne der fremover skal medtages, vil følge linjen fra DS 26, dvs. med bebyggelsesnavne fra før 1700 (med mulighed for lokale variationer), naturnavne fra før 1513 og derudover navne på »større og betydende lokaliteter«, hvilket først og fremmest vil blive bedømt ud fra navnenes optræden på kort (i 1:200.000) og ud fra forekomst på Stednavneudvalgets liste over autoriserede navne. Det vil blive tilstræbt at den layoutmæssige præsentation af både belægs-serier og tolkninger gøres mere brugervenlig hvilket blandt andet vil betyde en knap så kompakt opsætning og anvendelse af færre forkortelser. Det videnskabelige præg i fremstillingsformen vil derimod blive fastholdt således at der for en mere populær fremstilling fortsat må henvises til andre værker såsom Bent Jørgensens landsdækkende stednavneleksikon *Danske stednavne* (2008) og stednavnetolkningerne i *Trap Danmark 6*. udgave som er begået af denne artikels forfattere og Peter Gammeltoft.

Litteratur

- Ainiala, Terhi & Jan-Ola Östman (red.): Socio-onomastics. The pragmatics of names. (Pragmatics and Beyond New Series. Volume 275). Amsterdam / Philadelphia 2017.
- BEK nr. 396 af 14/08/1978: Bekendtgørelse om Københavns Universitets institut for navneforskning (<https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1978/396>)
- Danmarks Kirker, udgivet af Nationalmuseet. København 1933 ff.
- Diplomatarium Danicum, udg. af Franz Blatt m.fl. København 1938 ff.
- DS = Danmarks Stednavne 1 ff., udg. af Stednavneudvalget / Institut for Navneforskning / Afdeling for Navneforskning. København 1922 ff.
- DSÅ = Danske sø- og ånavne 1-8. Udgivet af John Kousgård Sørensen, København 1968-96.
- Fortegnelse over Stednavne paa Lolland, Falster, Fyn og Bornholm, udg. af Stednavneudvalget, København 1938.
- Gammeltoft, Peder: Fra bog til bytes – om digitalisering af trykte stednavneværker, i: Ole-Jørgen Johannesen & Tom Schmidt (red.): Etymologiens plass i navneforskningen. Rapport fra NORNA's 39. symposium i Halden 11-13. mai 2010 (NORNA-rapporter 87), s. 205-212. Uppsala 2011.
- Gissel, Svend (red.): Hornsherredundersøgelsen, med indledende metodeafsnit. København 1977.
- Hald, Kristian. Vore Stednavne. 2. reviderede og forøgede udgave. København 1965.
- Hjorth, Ebba: Leksikografisk onomastik og onomastisk leksikografi, i: Mange bække små. Til John Kousgård Sørensen på tresårsdagen 6.12.1985. Redigeret af Vibeke Dalberg og Gillian Fellows-Jensen, s. 96-107. Navnestudier nr. 27. København 1986.
- Jakobsen, Johnny G. G.: Kort som kilde til Danmarks stednavne. Brugen af historiske kort i dansk stednavneforskning, i: GEOFORUM PERSPEKTIV, NR. 38: Brugen af historiske kort – fag for fag, s. 185-197. 2021.
- Jørgensen, Bent: Sted- og personnavneudgivelser, i: Forskningsprofiler, udgivet af Selskab for Nordisk Filologi. Redigeret af Bente Holmberg, Britta Olrik Frederiksen & Hanne Ruus, s. 9-26. København 1989.
- Jørgensen, Bent: Danske Stednavne. København 2008.
- Jørgensen, Bent: De sidste 25 års danske navneforskning i hundredårsperspektiv, i: Studier i nordisk 2012-2015, redigeret af Seán D. Vrieland, Anne Mette Hansen & Rikke Steenholt Olesen under medvirken af bestyrelsen, s. 111-133. København 2020.
- Kjeldsen, Alex Speed (red.): Bornholmsk Ordbog. 2021 ff. (www.bornholmskordbog.ku.dk)
- Knudsen, Bo Nissen: Danske stednavne på den digitale vej. Status på DigDag-projektet og digitaliseringen af Danmarks Stednavne, i: Birgit Eggert, Rikke S. Olesen & Bent Jørgensen (red.): Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6-9. juni 2012 (NORNA-rapporter 91). Bind 1, s. 245-257. Uppsala 2015.

- Knudsen, Gunnar: Stednavneudvalget gennem 25 år. København 1935.
- Kristensen, Marius: Nordisk Stednavnegranskning, i: Danske Studier 1905, s. 177-193.
- Modéer, Ivar (anm.): Danmarks Stednavne 2. Frederiksborg Amts Stednavne udgivet af Stednavneudvalget. Kbh 1929. XXIV + 168 s. 8:o. Pris 4 kr. 50 Øre. i: Namn och bygd, adertonde årgången, 1930, s. 152-155.
- Norske Gaardnavne, se under Rygh, Oluf.
- Olesen, Rikke Steenholt: Individ og kollektiv – At løfte Danmarks Stednavne, under udgivelse, i: *Navnestudier* nr. 45.
- Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis I-IV, udgivet af Kr. Erslev. København 1894-1912.
- Rygh, Oluf: Norske gaardnavne. Kristiania 1897-1924.
- Sahlgren, Jöran (anm.): Danmarks stednavne. 1. Samsøs stednavne utg. af Stednavneudvalget. Kbh 1922. XVI + 116 s. Pris 4 kr. i: Namn och bygd, tionde årgången, 1922, s. 168-170.
- Sandst, Line: Urbane stednavne – storbyens sproglige dimension. Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet 2016.
- Sandst, Line & Väinö Syrjälä: Proper names in the Linguistic Landscape: theoretical challenges in a multimodal discourse, i: Namn i skrift. Names in Writing: Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29-30 november 2018. Löfdahl, M., Waldispühl, M. & Wenner, L. (red.). Norna-Förlaget, s. 337-355 16 s. (NORNA-rapporter, Bind 98).
- Skautrup, Peter (anm.): Frederiksborg Amts Stednavne: Danmarks Stednavne Nr. 2. Frederiksborg Amts Stednavne. Udgivet af Stednavneudvalget. I Kommission hos G. E. C. Gad. København 1929, i: Danske Studier 1929, s. 176-182.
- Skånes Ortnamn. Serie A bebyggelsenamn 1 ff. Lund 1958 ff.
- Steenstrup, Johannes (anm.): Samsøs Stednavne: Danmarks Stednavne Nr. 1. Samsøs stednavne. Udgivet af Stednavneudvalget. I kommission hos G. E. C. Gad. København 1922, i: Danske Studier 1923, s. 39-45.
- Sveriges Ortnamn. Stockholm 1906 ff.
- Trap, J.P.: Kongeriget Danmark. 1. Udgave 1856-1860, 2. Udgave 1872-1879, 3. Udgave 1898-1906, 4. Udgave 1920-1932, 5. Udgave 1953-1972. København.
- Trap Danmark, 6. udgave. Bind 1-34. Redigeret af Niels Elers Koch (chefredaktør). Trap Danmark & Gads Forlag, Hørsholm & København 2016-2022.
- Zilliacus, Kurt: 1966: Ortnamnen i Houtskär, i: Studier i nordisk filologi 55, Helsingfors, s. 5-295.